

УДК 005.3;338.431;112;330.837;005.591.4

Сахацький Микола Миколайович,
аспірант кафедри менеджменту
Одеського державного аграрного університету
ORCID 0000-0002-0258-9723
sahatskiy25.03@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Анотація

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних положень та розробка прикладних рекомендацій щодо підвищення результативності управління розвитком аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій.

Наукова новизна. Отримали подальший розвиток теоретичні положення щодо особливостей управління розвитком аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій, система яких, на відміну від інших, включає: багатогранність управлінського процесу через складність його суб'єкта як соціально-економічної системи; різноплановість управління розвитком аграрного підприємництва, що витікає з неоднорідності управлінського об'єкта; єдність принципів управління розвитком аграрного підприємництва; відмінність управлінського процесу в аграрному підприємстві в період інституціональних трансформацій як цілісного економіко-соціально-екологічного явища.

Висновки. В основі формування особливостей управління розвитком аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій знаходяться специфічні риси та відмінності, що містять процеси як управління, так і аграрної виробничо-господарської діяльності, підприємництва та інституціональної трансформації. Їх взаємозв'язок та взаємодія формує цілісну єдність, що породжує якісно нове економіко-соціально-екологічне явище.

До числа основних особливостей управління розвитком аграрного підприємництва належать: багатогранність управлінського процесу через складність його суб'єкта як соціально-економічної системи; різноплановість управління розвитком аграрного підприємництва, що витікає з неоднорідності управлінського об'єкта; єдність принципів управління розвитком аграрного підприємництва; відмінність управлінського процесу в аграрному підприємстві в період інституціональної трансформації як цілісного економіко-соціально-екологічного явища.

Ключові слова: особливості, управління, аграрне підприємство, виробничо-господарська діяльність, інституціональні трансформації, принципи.

UDC 005.3;338.431;112;330.837;005.591.4

Sakhatskyi Mykola M.,
graduate student of the Department of Management
Odessa State Agrarian University
ORCID 0000-0002-0258-9723
sahatskiy25.03@gmail.com

MANAGEMENT FEATURES OF AGRICULTURAL ENTERPRISE DEVELOPMENT UNDER INSTITUTIONAL TRANSFORMATIONS

Abstract

The purpose of this article is to substantiate theoretical and methodological principles and develop practical recommendations to enhance the effectiveness of managing the development of agricultural entrepreneurship in the context of institutional transformations.

Scientific novelty. The theoretical foundations regarding the specificities of managing the development of agricultural entrepreneurship in the conditions of institutional transformations have further evolved. The system of these transformations, unlike others, includes: the multifaceted nature of the management process due to the complexity of its subject as a socio-economic system; the diversity of managing the development of agricultural entrepreneurship arising from the heterogeneity of the management object; the unity of principles for managing the development of agricultural entrepreneurship; the distinctiveness of the management process in agricultural entrepreneurship during periods of institutional transformations as a holistic economic, social, and ecological phenomenon.

Conclusions. The formation of the features of managing the development of agricultural entrepreneurship in the context of institutional transformations is based on specific characteristics and differences that encompass the processes of both management and agricultural production and entrepreneurship and institutional transformation. Their interconnection and interaction create a holistic unity that generates a qualitatively new economic, social, and ecological phenomenon.

Among the main features of managing the development of agricultural entrepreneurship are: the multifaceted nature of the management process due to the complexity of its subject as a socio-economic system; the diversity of managing the development of agricultural entrepreneurship arising from the heterogeneity of the management object; the unity of principles for managing the development of agricultural entrepreneurship; the distinctiveness of the management process in agricultural entrepreneurship during periods of institutional transformation as a holistic economic, social, and ecological phenomenon.

Keywords: features, management, agricultural entrepreneurship, production and economic activity, institutional transformations, principles.

Вступ. Актуальність науково прикладного дослідження особливостей управління розвитком аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій зумовлюється низкою чинників, до числа основних із них слід віднести: по-перше, необхідність виокремлення досліджуваного економіко-соціально-екологічного явища серед низки інших явищ та процесів ринкової економіки в якості тісно пов'язаних та взаємозалежних між собою елементів, удосконалення яких дозволяє масштабувати аграрну підприємницьку діяльність в інтересах підприємців, сільських громад і суспільства в цілому;

по-друге, зростаючою вагомістю аграрного підприємництва в забезпеченні продовольчої безпеки населення країни та у вирішенні проблеми світової продовольчої безпеки з демонструванням Україною свого благородного гуманізму по відношенню до людей бідних природними ресурсами держав;

по-третє, перспективністю гарантування стабільних валютних надходжень до держаного бюджету за рахунок нарощування аграрними підприємцями виробництва агропродовольчої продукції, експорт якої крім економічної вигоди працює на поліпшення міжнародного іміджу України й слугує потужним джерелом інвестування розширеного відтворення аграрної виробничо-господарської діяльності;

по-четверте, доступністю для прикладного використання аграрним підприємництвом новітніх науково-економічних здобутків, різнобічні напрями якого дозволяють постійно удосконалювати управління розвитком сільськогосподарського виробництва, підвищувати рівень матеріального та духовного добробуту сільського населення, забезпечувати збереження екологічних ресурсів сільських територій;

по-п'яте, епохальністю здійснюваних інституціональних трансформацій, що відбуваються під сукупним впливом глибинних перетворень в аграрних відносинах, природно-кліматичних зрушень планетарного характеру, цифровізації національної економіки та сільських громад, сучасних глобальних загроз, що несуть людській цивілізації пандемії, військові агресії держав, тероризм, а також прояви банальної людської недбалості, жадібності, марнославства та чванливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що теоретико-методологічні та прикладні аспекти розвитку аграрного підприємництва з врахуванням особливостей управління в умовах інституціональних трансформацій різнобічно опрацьовувалися вченими і практиками як аграрної, так і інших видів економічної діяльності. Так, Романова Л.В. досліджувала становлення підприємництва в сільському господарстві, виокремлюючи його теоретичні основи, середовище, власність як основу формування, як особливий спосіб господарювання та як особливий тип особистості, мислення та поведінки. В науковому забезпеченні дослідниця особливу увагу цілком справедливо приділяє принципам здійснення підприємницької діяльності [1, с. 148-159], де вказує на можливість зведення всього їх переліку до одного найголовнішого – свободи [1, с. 150]. Поділяємо точку зору щодо належності економічної свободи до основоположних, бо саме завдяки її наявності відбувається реалізація всіх правових, управлінських та підприємницьких засад.

Цінними з точки зору науково-економічного забезпечення результативності управління розвитком аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій є здобутки науковців з інших (не аграрних) видів економічної діяльності. Так, досліджуючи теоретико-методологічні засади процесу забезпечення та реалізації ринкових стратегій, що мають місце в харчовій промисловості, Шереметом О.О. правомірно розкриваються питання онтології цих стратегій в трансформаційних умовах, концептуальних підходах до їх вибору та власне методологічних основ формування цих ринкових стратегій стосовно

даної галузі [2, с. 10-71]. За наявності зосередженості лише на ринкових стратегіях та суб'єктах господарювання харчової промисловості, рекомендації дослідника щодо доцільності використання таких компонентів стратегічного плану, як визначення місії, цілей та завдань; особливостей виробництва продукції та здійснюваних робіт і послуг й інших його складових, цілком прийнятні для аграрного підприємництва.

Здійснюючи науково-економічне забезпечення розвитку промислового і цивільного будівництва стосовно території сільській місцевості, Ажаман І.А. цілком справедливо загострює увагу на питаннях концептуального характеру стосовно утвердження багатокладності аграрного сектора, формування джерел інвестування будівництва на селі та його регіональних характерних рисах [3, с. 154-250]. Поділяючи точку зору вченої предметно важливості зазначених положень для будівництва, вони є цілком справедливими і для розвитку аграрного підприємництва, що, в свою чергу, потребує відповідної матеріально-технічної бази, яку в змозі сформувавши на селі сучасне будівництво. Отже, наукові рекомендації щодо подальшого розвитку будівництва в сільській місцевості логічно поширити і на аграрне підприємництво, бо дійсно ґрунтовні дослідницькі пошуки не визнають галузевих кордонів.

Для результативного управління розвитком аграрного підприємництва варто використовувати наукові напрацювання Поґріщук Г.Б., яка досліджувала інноваційно-орієнтований розвиток безпосередньо сільськогосподарського виробництва на засадах екологізації [4]. Визначені нею стратегічні напрями вказаного процесу заслуговують на особливу увагу в силу їх ґрунтовності та комплексності. Адже під час сільськогосподарського виробництва дійсно лише через збалансування економічних та екологічних інтересів досягається раціональне природокористування, зменшується антропологічний тиск на довкілля за рахунок ресурсозбереження та безвідходних технологій.

На доцільність розвитку інноваційного підприємництва в аграрному секторі економіки нашої країни наголошують в своїх дослідженнях Сіренко Н.М. та Мельник О.І. Особливої ваги при цьому набувають обґрунтовані ними положення щодо необхідності формувати і розвивати інфраструктуру, що забезпечує підтримку цього процесу [5, с. 130-143]. Поділяємо підхід цих вчених стосовно належності до числа пріоритетних науково-освітньої складової [5, с. 130-143] як такої, що дійсно закладає підвалини зростання людського капіталу для інноваційного підприємництва на селі.

В останні роки дослідники фокусуються на проблемах екологізації аграрної сфери економіки. Зокрема наукові напрацювання Бурляй А.П. стосуються розвитку організаційно-економічних засад екологізації аграрної сфери економіки України [6]. Дослідницькі пошуки Захарченка О.В. присвячені науковим та прикладним засадам управління розвитком біоресурсів та природокористування в аграрному секторі [7].

Наведені й інші наукові пошуки створили досить надійну теоретичну, методологічну, аналітичну та концептуальну базу результативного управління розвитком аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій. Разом з тим динамічність, масштабність, радикальність та епохальність соціально-економічних зрушень в сфері ведення сільського господарства та збуту виробленої агропродовольчої продукції слугують аргументами на користь подальшого поглибленого науково прикладного дослідження особливостей управління розвитком аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних положень та розробці прикладних рекомендацій щодо підвищення результативності управління розвитком аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження показують, що особливості досліджуваного соціально-економічного явища формують специфічні риси та відмінності його складових процесів. Наслідком їх взаємодії та взаємозв'язку сформовані наступні основні особливості управління розвитком аграрного підприємництва:

1. Багатогранність управлінського процесу через складність його суб'єкта як соціально-економічної системи.
2. Різноманітність управління розвитком аграрного підприємництва, що витікає з неоднорідності управлінського об'єкта.
3. Єдність принципів управління розвитком аграрного підприємництва.
4. Відмінність управлінського процесу в аграрному підприємстві як цілісного економіко-соціально-екологічного явища в період інституціональних трансформацій галузі й суспільства в цілому.

Так, по-перше, багатогранність управлінського процесу ґрунтується на складності суб'єкта управління як соціально-економічної системи, що наділяється певними компетенціями та владними повноваженнями. Їх формат дозволяє надавати вказівки та рішення, що є обов'язковими для виконання відповідними об'єктами.

Багатогранність суб'єкта управління як системи проявляється через наявні в ній інститути та здійснювані ними функції. Складність управлінських інститутів полягає як в їх кількісній чисельності, так і вагомості кожного інституту, кожний з яких формує свою власну управлінську підсистему. Адже до числа основних із них слід віднести управлінські цілі, закономірності, принципи, функції, структури, кадри, методи та інструменти, стилі, технології прийняття рішень тощо.

Функціональна багатогранність управління пов'язується з діями, процедурами та операціями, перелік яких виконується відповідними управлінськими працівниками згідно поділу праці та кооперації між ними.

Здійснюваний широкий діапазон управлінської праці закладає органічну основу для формування багатогранної функціональної системи управління, що поєднує її загальні та спеціалізовані функції. З них загальні управлінські функції характеризують управління як певний процес, що включає прогнозування, планування, організацію, координацію, мотивацію, облік та контроль. Спеціалізовані управлінські функції ґрунтуються на поділі праці між працівниками, які виконують завдання щодо управління конкретними складовими виробничо-господарської діяльності – структурними підрозділами, економікою, фінансами, бухгалтерським обліком, кадрами, охороною праці, будівництвом, ремонтом, засобами виробництва, матеріально-технічним забезпеченням, маркетингом тощо.

По-друге, різноплановість управління розвитком аграрного підприємництва, що витікає з неоднорідності управлінського об'єкта. Адже, потребуючи певних управлінських заходів впливу для досягнення поставлених цілей, цей об'єкт має складові різної природи – неживої і живої, матеріальної і духовної, економічної, соціальної, політичної, демографічної, технічної, технологічної тощо. Тому в управлінні аграрним підприємництвом як певним об'єктом необхідно враховувати його цілісність і, водночас, специфіку кожної його складової.

Так, при управлінні процесами неживої природи, що приймають участь у виробничо-господарській діяльності аграрного сектора, цілком логічним постає врахування дії об'єктивних законів фізики, математики, хімії, геології тощо. Управління сільськогосподарським виробництвом і збутом виробленої продукції апіорно стосується певної території з її повітрям, рельєфом та ландшафтом місцевості, складом та структурою землі, родючістю ґрунту, кліматом, погодними умовами, водним та температурним режимами, протяжністю світлового дня, наявністю/відсутністю природних шляхів сполучення (ріки, моря тощо). Оскільки процеси неживої природи підпорядковуються законам неорганічного світу, то їх знання певною мірою демонструють компетенцію менеджменту стосовно об'єкту управління в аграрному підприємстві.

При управлінні процесами живої природи важливо враховувати її різноманітність, що створюється людьми, тваринами, рослинами, грибами, бактеріями та вірусами. Їм усім необхідні сонячна енергія, вода, земля, повітря. На живу природу впливають космічні цикли та сезони планети Земля. Нині мають місце планетарні кліматичні зміни, що масштабують сейсмічні, вулканічні, гідрологічні, атмосферні, гравітаційні та термічні аномалії. Вони певною мірою відбуваються через людські намагання перетворювати навколишній світ своєю свідомою працею, а тому вимагають від менеджменту системного підходу до управління аграрним підприємництвом.

Важливою опорою різноплановості управління розвитком аграрного підприємництва постає можливість людини створювати нове життєве

середовище. На відміну від тварини та тваринного світу, що пристосовуються до оточуючого середовища, людина та людська спільнота формують соціальну, економічну, екологічну, демографічну, політичну, технічну та технологічну сфери. Кожна з них має свої властивості та специфічні риси, врахування яких дозволяє аграрному менеджменту проєктувати бажані ознаки життєдіяльності сільської громади і тим самим здійснювати управління її розвитком. Загалом, об'єктом управління постає складне економіко-соціально-екологічне явище.

По-третє, єдність принципів управління розвитком аграрного підприємництва, система яких забезпечує відповідність науковим засадам, правовим та інституціональним нормам, моральним устоям та внутрішнім переконанням людини. Принцип в даному випадку трактується як особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось. Правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і т. ін. [8, с. 941]. До певної міри також підходить наведене тут же трактування принципу, як переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці. Відтак, в управлінні розвитком аграрного підприємництва в якості правил і норм мають використовуватися єдині принципи, що відповідають за ефективне функціонування досліджуваного економіко-соціально-екологічного явища.

Дослідження показують, що систему принципів управління розвитком аграрного підприємництва формують два ієрархічні рівні. Перший рівень складають універсальні принципи, що будучи загальнонауковими, виступають методологічною основою дослідження предметних принципів. Варто зазначити, що кожний із рівнів системи принципів управління розвитком аграрного підприємництва має складний зміст. При цьому універсальні принципи закладають методологічну основу дослідження предметних принципів, зокрема правових, управлінських та підприємницьких. Бо всі вони потребують відповідного історичного, об'єктивного, соціального, альтернативного, термінологічного, структурно-функціонального, системного, когнітивного та інформаційного забезпечення. Наявність спільної науково-методологічної бази для універсальних та предметних принципів закладає підвалини для їх взаємозв'язку, взаємодії та цілісної єдності як в дослідницькому процесі, так і в прикладній діяльності.

Універсальні принципи управління розвитком аграрного підприємництва, як загальнонаукові, безпосередньо використовуються в якості теоретичного багажу даного дослідження та повинні підтверджуватися фактами та практикою. Так, принцип історичності витікає з того, що на сьогодні аграрне підприємництво має свою історію з конкретними явищами та подіями минулого як позитивного, так і негативного характеру. Цей історичний досвід стосується вітчизняного аграрного сектора, набувався за певних обставин, в їх взаємозв'язку та взаємообумовленості, а тому повинен враховуватися в процесі прогнозування,

планування та проведення всього комплексу організаційних заходів для отримання успіхів у майбутньому.

Принцип об'єктивності ґрунтується на фактах реальної економіки та покликаний показати дійсний стан управління аграрним підприємництвом. Це явище важливо відобразити у всій його різноманітності та діалектичній суперечності. Об'єктивний характер дослідження забезпечується наявністю системи показників, яка в кількісних та якісних вимірах віддзеркалює реальний стан та тенденції в управлінні розвитком аграрного підприємництва.

Принцип соціальності в управлінні розвитком аграрного підприємництва виходить з наявності як індивідуальних, так і суспільних соціально-економічних інтересів людини. Їх задоволення вирішує соціальні потреби населення та слугує підприємцям своєрідним інструментарієм досягнення власних соціальних цілей. Відтак, людиноцентриський підхід поєднує інтереси підприємців та споживачів їх послуг і виступає стратегічним орієнтиром управління розвитком аграрного підприємництва.

Залежно від конкретних дослідницьких завдань щодо управління розвитком аграрного підприємництва, пріоритет може надаватися іншим універсальним принципам:

- принцип альтернативності передбачає проведення об'єктивного аналізу реальної дійсності для з'ясування існуючих можливостей та загроз оточуючого середовища, оцінювання сильних та слабких сторін об'єкта дослідження, на основі яких встановлюється варіативність різних траєкторій розвитку управління аграрним підприємництвом для виведення його на якісно новий вищий рівень функціонування за різних обставин в часі та просторі;

- принцип термінологічності передбачає розробку категоріально-понятійного апарату щодо управління розвитком аграрного підприємництва з визначенням його сутності та змісту для виокремлення серед усіх подібних явищ на основі найважливіших якісних відмінностей;

- принцип структурної функціональності передбачає проведення диференціації процесу управління розвитком аграрного підприємництва на складові елементи, з'ясування вагомості та функціонального призначення кожного із них, виявлення взаємозв'язків та взаємодії між ними з метою забезпечення цілісної єдності досліджуваного соціально-економіко-екологічного явища при його збереженні чи трансформації;

- принцип системності передбачає подання процесу управління аграрним підприємництвом як складної соціально-економіко-екологічної системи, висхідний рух якої вимагає постійного збалансування та узгодженого розвитку всіх її структурно-функціональних складових;

- принцип когнітивності передбачає пізнання управління розвитком аграрного підприємництва на основі міждисциплінарного підходу в силу

поєднання в даному соціально-економіко-екологічному явищі різнопланових процесів, з метою їх перманентного удосконалення на інноваційних засадах;

- принцип інформативності передбачає дослідження процесу управління розвитком аграрного підприємництва як багаторівневої інформаційної системи, де центральне місце займає людина, потреби якої покликані задовольняти економічна та екологічна підсистеми за умови належного одержання, збирання, аналізу, зберігання, пошуку та розповсюдження інформації для прийняття результативних управлінських рішень.

Універсальні принципи слугують підґрунтям використання предметних принципів управління розвитком аграрного підприємництва – правових, управлінських та підприємницьких. Водночас, кожний з предметних принципів має свої особливості та прикладні прояви. Так, правові принципи аграрного підприємництва формуються на основі національного законодавства, положення якого чітко фіксуються Господарським кодексом України.

Управлінські принципи аграрного підприємництва виступають похідними від ключових засад, що притаманні правилам поведінки (нормам, вихідним положенням, основоположним ідеям) органів управління в процесі реалізації ними владних повноважень. До числа основних управлінських принципів аграрного підприємництва слід віднести: цілеспрямованість, плановість, ієрархічність, компетентність, стимулювання, дисциплінованість. Поряд з вище наведеними, важливими управлінськими принципами аграрного підприємництва є: економічність; взаємозалежність; динамічної рівноваги; наукової ґрунтовності; ефективності; оптимальності; постійного вдосконалення; цілісності системи менеджменту; гнучкості організаційних структур; відповідальності; єдиноначальності; паритетності повноважень і відповідальності.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. В основі формування особливостей управління розвитком аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій знаходяться специфічні риси та відмінності, що містять процеси як управління, так і аграрної виробничо-господарської діяльності, підприємництва та інституціональної трансформації. Їх взаємозв'язок та взаємодія формує цілісну єдність, що породжує якісно нове економіко-соціально-екологічне явище.

2. До числа основних особливостей управління розвитком аграрного підприємництва належать: багатогранність управлінського процесу через складність його суб'єкта як соціально-економічної системи; різноплановість управління розвитком аграрного підприємництва, що витікає з неоднорідності управлінського об'єкта; єдність принципів управління розвитком аграрного підприємництва; відмінність управлінського процесу в аграрному підприємстві в період інституціональної трансформації як цілісного економіко-соціально-екологічного явища.

3. Систему принципів управління розвитком аграрного підприємництва формують 2 ієрархічні рівні. Перший – складають універсальні принципи, що будучи загальнонауковими, виступають методологічною основою дослідження предметних принципів. Кожний із рівнів системи принципів управління розвитком аграрного підприємництва має складний зміст. При цьому універсальні принципи закладають методологічну основу дослідження предметних принципів, зокрема правових, управлінських та підприємницьких. Бо всі вони потребують відповідного історичного, об'єктивного, соціального, альтернативного, термінологічного, структурно-функціонального, системного, когнітивного та інформаційного забезпечення. Наявність спільної науково-методологічної бази для універсальних та предметних принципів закладає підвалини для їх взаємозв'язку, взаємодії та цілісної єдності як в дослідницькому процесі, так і в прикладній діяльності.

4. Виокремлення особливостей управління розвитком аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій слугує передумовою проведення подальших досліджень в розрізі аналізу ресурсного потенціалу управління розвитком сучасного аграрного підприємництва, оцінки економічної та соціальної результативності управління розвитком аграрного підприємництва, визначення пріоритетів державної регуляторної політики з управління розвитком аграрного підприємництва, обґрунтування комплексу заходів щодо інноваційно-інвестиційного забезпечення управління екологічним розвитком аграрного підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Романова Л.В. Становлення підприємництва в сільському господарстві. К.: ІАЕ. 1997. 272 с.
2. Шеремет О.О. Теоретико-методологічні засади процесу забезпечення та реалізації ринкових стратегій у харчовій промисловості : монографія. Херсон: «ОЛДІ-ПЛЮС». 2019. 375 с.
3. Ажаман І.А. Науково-економічне забезпечення розвитку промислового і цивільного будівництва в сільській місцевості : монографія. Одеса: Одеська державна академія будівництва та архітектури. 2016. 392 с.
4. Погрішук Г.Б. Інноваційно-орієнтований розвиток сільськогосподарського виробництва на засадах екологізації : монографія. Тернопіль: Крок. 2016. 428 с.
5. Сіренко Н.М., Мельник О.І. Розвиток інноваційного підприємництва в аграрному секторі економіки України : монографія. Миколаїв: МНАУ. 2016. 241 с.
6. Бурляй А.П. Організаційно-економічні засади екологізації аграрної сфери економіки України : монографія. Умань: Видавець «Сочінський М.М.». 2019. 348 с.

7. Захарченко О.В. Наукові та прикладні засади управління розвитком біоресурсів та природокористування в аграрному секторі : монографія. Одеса: КП ОМД. 2019. 307 с.

8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1428 с.

References:

1.Romanova L.V. Formation of Entrepreneurship in Agriculture. Kyiv: IAE. 1997. 272 p.

2.Sheremet O.O. Theoretical and Methodological Foundations of Ensuring and Implementing Market Strategies in the Food Industry: Monograph. Kherson: "OLDI-PLUS". 2019. 375 p.

3.Azhaman I.A. Scientific and Economic Support for the Development of Industrial and Civil Construction in Rural Areas: Monograph. Odesa: Odesa State Academy of Construction and Architecture. 2016. 392 p.

4.Pohrishchuk H.B. Innovation-Oriented Development of Agricultural Production on the Principles of Ecologization: Monograph. Ternopil: Krok. 2016. 428 p.

5.Sirenko N.M., Melnyk O.I. Development of Innovative Entrepreneurship in the Agrarian Sector of Ukraine's Economy: Monograph. Mykolaiv: MNAU. 2016. 241 p.

6.Burlyai A.P. Organizational and Economic Foundations of Ecologization of the Agricultural Sector of Ukraine's Economy: Monograph. Uman: Publisher "Sochinsky M.M.". 2019. 348 p.

7.Zakharchenko O.V. Scientific and Applied Principles of Resource Management and Nature Use in the Agrarian Sector: Monograph. Odesa: KP OMD. 2019. 307 p.

8.Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language / Compiled and Chief Editor V.T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF "Perun", 2004. 1428 p.